

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПЕРІОД ПРОСВІТНИЦТВА

А Проаналізовано історико-педагогічну генезу становлення лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов у період Просвітництва. Визначено, що викладач іноземних мов був взірцем моральності; проявляв любов до професії, до вихованців; досконало володів дисципліною, яку викладав; мав потяг до самоосвіти та самовдосконалення. Педагогічний діяч періоду Просвітництва орієнтувався навчити не тільки читати та перекладати тексти іноземною мовою, він прагнув зробити наставника стати активним учасником іншомовної комунікації.

Ключові слова: компетентність; лінгвометодична компетентність; лінгвометодична підготовка; підготовка майбутніх фахівців; викладач іноземної мови; період Просвітництва

Актуальність проблеми. Модернізація професійної підготовки сучасних викладачів іноземних мов, а саме їхньої лінгвометодичної підготовки, передбачає вивчення й урахування історичного досвіду, становлення та розвитку системи навчання іноземних мов узагалі на території України. Розуміння сутності лінгвометодичної підготовки як базової структури професійної компетентності сучасного викладача іноземних мов є можливим за умови ретроспективного аналізу витоків його професійної діяльності, становлення його як ідеального професіонала в межах діахронічного аналізу та за рахунок усвідомлення складників його професійної підготовки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Думки та ідеї учених-філологів, методистів, викладачів, учителів різних періодів вплинули не тільки на особливості оволодіння іноземними мовами як дисципліни, а й на виключність підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, особливо в аспекті їхньої лінгвометодичної підготовки. Історія лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов поки що залишалася поза увагою вчених, проте передумови цього питання розглянуто дослідниками різних галузей наукового знання й у вітчизняній, і в зарубіжній науковій практиці. Зокрема, проблеми пошуку, опису педагогічної діяльності взагалі та особливості педагогічної діяльності викладачів іноземних мов зокрема описано в працях класиків літератури (Л. Толстой, Т. Шевченко, І. Франко); їхні твори стали джерелом для вивчення еволюції ставлення суспільства до викладачів; із позиції філософії частково проблему висвітлено А. Дистервегом,

Г. Сковородою, В. Татищевим, Г. Тепловим; із позиції педагогіки, зокрема в історичному сенсі, репрезентовано у працях В. Вихруша, М. Євтуха, Л. Нікшикової, С. Сірополка, О. Солодянкіної; з позиції культурології розглянуто особливості впливу діяльності викладачів іноземних мов на культурну спадщину України (О. Висоцький, В. Греченко, В. Кушнерук, В. Режко, І. Чорний); особливості підходів, методів, засобів і технологій навчання іноземних мов проаналізовано в студіях Н. Борисової, М. Ветчинової, Л. Гульпа, Л. Кравчук, Б. Лабінської, Т. Литнєвої, В. Плахотника, Л. Щерби, історичний аналіз підготовки викладачів на території України – В. Безлюдна, А. Долапчі, О. Мисечко, О. Шендрок.

Аналіз цих досліджень показав, що в жодній роботі не виділено еволюцію лінгвометодичної підготовки викладачів іноземних мов, що була використана ними впродовж професійної діяльності або у процесі їхньої підготовки. Враховуючи дисертаційний матеріал, програмні документи, що регламентували підготовку майбутніх викладачів іноземних мов, знаходимо підтвердження того, що історія питання лінгвометодичної підготовки зазвичай розроблялася у вузькому науково-методичному аспекті, тому її результати не можуть повною мірою бути використані у процесі моделювання системи формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов. А отже, проведений огляд наукових розвідок проблеми лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов на території України та уявлення про них як фахівців узагалі має достатньо фрагментарний, урив-

частий, розпорошений характер. Комплексне й цілісне дослідження цього питання ще відсутнє. На жаль, ідеографічної традиції, присвяченої проблемі лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, ще не склалося, у результаті чого стан її науково-історичної розробки серйозно відстає від суспільної потреби.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки в науковій літературі бракує напрацювань щодо історико-педагогічного аналізу проблеми, виникла необхідність у визначенні тактики для цього аналізу. Використовуючи документи та історичні хроніки, мета цього дослідження у співвіднесенні особливостей лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів для створення ретроспективної генези лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів у період Просвітництва цього явища.

Мета статті – проаналізувати історико-педагогічну генезу становлення лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов у період Просвітництва.

Викладення основного матеріалу. Процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов як системи В. Безлюдна вбачає у впливові багатьох чинників, які доцільно розглядати на трьох рівнях: як процес, як стан і як результат [83, с. 103]. Відповідно до цього, необхідно було опрацювати літературу, яка дає можливість поєднати в систему окреслені вище взаємопов'язані складники для історико-педагогічного аналізу проблеми становлення лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов у науковому просторі.

У різні періоди розвитку суспільства в літературі представлена інформація щодо лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів у двох векторах. По-перше, є розуміння, як саме вивчали іноземні мови, які методики та технології застосовували. Такі праці використано з метою з'ясувати, яким саме методичним інструментарієм користувалися викладачі конкретних періодів. По-друге, представлено результати аналізу викладача іноземних мов як особистості. Деталізовано їхні якості, знання та вміння, якими вони володіли, на що були зорієнтовані їхні професійні цінності. Оскільки у науковій та художній літературі, особливо в перші два періоди, поняття «викладач іноземної мови» як окремої кваліфікації не існувало, то для збирального аналізу враховувалися і вимоги до викладачів узагалі, і до тих, хто викладав іноземну мову зокрема.

Отже, у період XVII–XVIII ст., що відомий значними зрушеннями педагогічної думки (період Просвітництва), виникають, перші державні школи, Академії наук, інститути, учительські семінарії та училища, а також створюється перший прародич сучасного Міністерства освіти (Комісія про заснування училищ) [8, с. 149].

Проникнення західної культури та освіти за рахунок розвитку друкарства дало можливість перейняти новітні іноземні педагогічні ідеї. Рядки про тогочасних педагогів підкреслено в працях Яна Амоса Коменського: вчитель мав бути чесним, діяльним, наполегливим, живим взір-

цем доброчесності, відданим справі, який пробуджує інтерес учнів до знань, прищеплює прагнення до освіченості та працелюбності [9].

Перші спроби на державному рівні узгодити рекомендації з лінгвометодичної підготовки викладачів були зроблені у XVIII ст. реформою Петра I. Методичні рекомендації відобразили складений у той час колективний досвід виховання і навчання молоді за підручниками: «Буквар» Федора Полікарпова; «Перше учіння отрокам» Феофана Прокоповича [11, с. 33]. У своїх філософських роздумах В. Татищев закликав ставитися до підопічних як до своїх дітей, навчати їх не тільки грамоти, але й формувати особистісні якості, що будуть при нагоді впродовж життя [8].

Важливі та значні спроби узагальнення тодішньої світської освіти були сформульовані М. Ломоносовим у праці «Про проект регламенту московської гімназії», що у подальшому був узагальнений у колективній праці професорів Московського університету «Спосіб учіння», яка й стала прототипом сучасної методики. Вважалося, що освічений педагог мав здійснювати педагогічну діяльність, стати для тих, кого навчали, взірцем доброчесності, непорочності характерів, а під час навчання педагог має бути поблажливий та ласкавий, не відбити бажання в учнів учитися [8]. На думку Т. Донської, створення цієї дисципліни стало початком викладання методики як професійно важливої дисципліни, що стала обов'язковою під час підготовки викладацьких кадрів [7, с. 35]. Хоча всі окреслені наукові праці присвячені методиці викладання рідної мови, та вони стануть у подальшому орієнтиром для необхідності розробки окремих галузевих методик.

В Україну Просвітницька епоха прийшла з Північної Європи. Реформи спочатку поширилися на Річ Посполиту, а звідти й на іншу територію України. Як зазначено раніше, завдяки книгодруку збільшився попит на іноземні мови в Україні. Іван Федоров услід за Франциском Скориною (1517–1519) перекладає низку богословських книг з латини та грецької й засновує (1573 р.) у Львові друкарню, де друкує слов'янську «Азбуку» та нове видання «Апостола» [4].

Друкарство сприяло появі значної кількості освічених людей, що призвело до поширення науки та освіти територією України. У XVI ст. розпочалося заснування в містах та селах народних шкіл, а у 1576 р. на Волині засновано перший заклад вищої освіти – Острозька колегія, де вперше починається викладання іноземних мов, що поступово поширюється на гімназії та університети України [10, с. 1]. Керівник, київський воєвода Костянтин Острозький, запрошує іноземних учених викладати низку дисциплін, зокрема й іноземні мови [13].

Упродовж XVIII ст. у європейських державах розпочалася реорганізація та формалізація структури освіти, на кшталт тієї, що була оприлюднена в галицькій провінції монархії Австрії Габсбургів (1774 р.). Освітній процес регламентувався «Загальними правилами» (Allgemeine Schulordnung) у межах трирівневої системи освіти, яка

складалася з початкової школи (для дітей селян та ремісників), середньої школи (для дітей міщан) та «нормальних шкіл» для підготовки вчителів [12, с. 15].

Головним культурним та освітнім центром після закриття Острозької колегії (1636 р.) стала Києво-Могилянська колегія (згодом Київська академія) (1701 р.). Особливу роль було відведено вивченню латини на основі опрацювання філософських творів Античності, Середньовіччя, Просвітництва. Один із визначних вихованців Києво-Могилянської академії Г. Сковорода став для України творчим та науковим взірцем, який сприяв розвитку української філософської думки [6]. Споглядаючи за педагогічним взірцем, Г. Сковорода бачив його людиною чуйною, гуманною та чесною, яка мала позитивно впливати на своїх підопічних [14]. У роздумах І. Песталоцці вчитель мав бути сповнений любові та мудрості, йому повинно бути притаманне вміння володіти собою та помічати в кожній окремій дитині унікальність [9].

Вплив європейської реформації освіти торкнувся і тогочасної Росії. За наказом Катерини II (1782 р.) було окреслено план народних училищ, на базі яких відбувалася підготовка вчителів та підручників для виховання нації. Така ж традиція була перейнята й Україною (1763–1764). Самуїл Миславський запропонував «інструкцію», що містила Положення про викладання іноземних мов у київських закладах освіти. Згідно з інструкцією для вивчення мови було виділено два роки (перший рік на вивчення граматики; другий – синтаксис), визначено підручники, за якими здійснювали підготовку, рівень володіння мовою та запропоновано можливість спілкування з носіями мови [14].

Мовна підготовка в Києво-Могилянській академії полягала у викладанні кількох мов: *латинська мова* була за рукою освіченої людини, нею користувалися в будь-якій ситуації (побут, державна / військова установа); *грецька мова* давала можливість долучитися до скарбниці світової культури; *польською мовою* володіли майже всі студенти в Україні, нею користувалися при викладанні дисциплін [15, с. 81–85].

За розробками Симона Тодорського, з 1738 року починають вивчати нові європейські мови (німецьку, французьку) та старовірєвську (для дослідження джерел християнства) [там само, с. 81]. Популярність нових мов була визначена зростанням попиту на випускників, яких одразу запрошували працювати викладачами. Отже, знання латини хоча й було паспортом освіченості, але її значення поступово зменшувалося. Рік за роком перевага надавалася вивченню нових мов – німецької та французької (їх обирали 45 % студентів), іспанської, італійської.

Головна складність, наприклад, для відкриття класу з німецької, знову полягала у відсутності викладачів; для викладання французької мови (з 1753 р.) запрошувалися носії мови. Дослідженням Н. Синичкіної визначено низку труднощів у викладанні нових мов [11]. По-перше, це коштовні зобов'язання, що були значно вищі для інозем-

них викладачів. По-друге, володіння тільки іноземною мовою ускладнювало викладачам-іноземцям можливість пояснити студентам правила тощо. Тому для вирішення цих питань, з одного боку, до Слуцька було направлено двох талановитих студентів філософії вивчити німецьку та французьку мови для подальшого викладання в Академії. З іншого, – установа намагалася залишати викладачами вихованців Київської Академії, що стало на той час уже успішною традицією [там само]. Серед випускників Київського колегіуму були Г. Сковорода, Ф. Прокопович, А. Сатановський, які у своїй подальшій діяльності активно перекладали та викладали, усіляко заохочуючи нове мислення у своїх підопічних [10, с. 2].

На думку Г. Антонюк, мовознавча концепція Києво-Могилянської академії постійно підтримувала піднесення престижу багатомовності. У стінах закладу іноземною мовою викладалися такі навчальні курси: «Логіка»/«*Philosophia rationalis*»; «Фізика або натурфілософія»/«*Physics seu philosophia naturalis*»; «Метафізика» [1, с. 219].

Успішність вивчення іноземної мови в Україні відкривала широкі можливості: або продовжити навчання в європейських університетах, або стати викладачем іноземних мов у кількох університетах. Педагоги, викладаючи мови, використовували різноманітні активні методи самостійної роботи: творчі роботи на певну тему, складання анотацій, підготовка промов, підготовка рефератів, участь у дискусіях, проводилися колоквиуми та диспути; наприкінці року готували публічні диспути із запрошенням іноземців із Західної Європи, Балкан, Росії, Близького Сходу [2, с. 344].

Європейські педагоги головною метою навчання вбачали формування інтелектуальних умінь, уявлень, понять і теоретичних знань (Й. Герbart), під зразковим педагогом розуміли не тільки досконале володіння своєю дисципліною, але й любов до дітей та своєї професії, прагнення постійно стежити за новими педагогічними, психологічними та методичними тенденціями (А. Дістерверг) [5, с. 11].

Висновки з даного дослідження. Узагальнюючи аналіз наукової та художньої літератури з питання становлення лінгвометодичної підготовки вчителів іноземних мов у період Просвітництва, зауважуємо, що педагог того періоду є взірцем моральності; любові до професії, до вихованців; досконало володіє дисципліною, яку викладає; має потяг до самоосвіти та самовдосконалення. Такий педагогічний діяч орієнтувався навчити не тільки читати та перекладати тексти іноземною мовою, він прагнув зробити наставника активним учасником іншомовної комунікації; підготувати деяких студентів до майбутньої педагогічної діяльності. Викладач того часу – це гуманіст, просвітник, який ставить у центр своєї освітньої діяльності особистість учня.

Перспективи подальших розвідок. Дослідження не претендує на завершеність, у перспективі вбачається аналіз інших історичних періодів для визначення динаміки становлення лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

📖 Список використаних джерел

1. Антонюк Г. Освіта у Києво-Могилянській академії та формування нової педагогічної культури України в період XVII–XVIII ст. *Педагогіка і психологія професійної освіти. Сер. Історія професійної освіти*. 2012. № 5. С. 112–121.
2. Антонюк Г. Про викладання іноземних мов у Києво-Могилянській академії (XVII–XVIII ст.). *Наукові записки. Сер. Філологічні науки*. 2009. Вип. 81 (2), С. 341–345.
3. Безлюдна В. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948–2016): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Тичини, Рівненський держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2017. 520 с.
4. Висоцький О. Ю. Історія української культури: навч. посіб. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
5. Воронцова В. Г. О гуманистической сущности учительского звания. *Монолози обучители: монография*. / науч. ред. В. Ю. Кричевский; сост. Е. В. Люликова. Санкт-Петербург: СПбАППО, 2003. С. 5–20
6. Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. Історія світової та української культури: підруч. для вищ. закл. освіти. Київ: Літера, 2000. 464 с.
7. Донская Т. К. Краткие очерки по истории методики русского языка. Санкт-Петербург: Сударыня, 2003. 144 с.
8. Дружинский А. Н. История образования и педагогической мысли: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. Москва, 2004. 136 с.
9. Коменский Я. А. Локк Д. Руссо Ж.-Ж. Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Дружинский. Москва: Педагогика, 1989. 416 с.
10. Кришко А. Особливості розвитку мовної освіти в Україні у XIX–поч. XX ст. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. пр. УДПУ ім. Павла Тичини. Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. № 42. С. 246–245.
11. Синичкина Н. Е. Формирование лингвометодической компетенции будущего учителя родного русского языка в современном вузе: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Новгород. гос. ун-т им. Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2010. 365 с.
12. Мозгова І. І. Іноземні мови в Острозькій колегії, братських школах і Києво-Могилянській академії (кін. XVI–поч. XIX ст.). Суми, СумДПУ ім. А. С. Макаренка: Препринт. 2004. 56 с.
13. Історія України: навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. / Панібудьласка В. Ф., Деревінський В. Ф., Макогон В. П. та ін. Київ: КНУБА, 2008. 133 с.
14. Серебренников В. Киевская академия с половины XVIII в. до преобразования её в 1819 г. Киев, 1897. 151 с.
15. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. Київ: Вища шк., 1981. 236 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 11.08.2018 р.

Кокнова Т. А. Историко-педагогическое становление лингвометодической подготовки будущих преподавателей иностранных языков в период Просвещения.

А Проанализирован историко-педагогический генез становления лингвометодической подготовки будущих преподавателей иностранных языков в эпоху Просвещения. Определено, что преподаватель иностранных языков был образцом нравственности; проявлял любовь к профессии, к воспитанникам; в совершенстве владел дисциплиной, которую преподавал; тяготел к самообразованию и самосовершенствованию. Педагогический деятель эпохи Просвещения ориентировался научить не только читать и переводить тексты на иностранном языке, он стремился сделать наставника активным участником иноязычной коммуникации.

Ключевые слова: компетентность; лингвометодическая компетентность; лингвометодическая подготовка; подготовка будущих специалистов; преподаватель иностранного языка; эпоха Просвещения

Koknova Tetiana. Historical and Pedagogical Formation of the Linguistic and methodical training of Future teachers of Foreign Languages During the Age of Enlightenment.

S The paper analyzes the historical and pedagogical genesis of the linguistic and methodical training of future teachers of foreign languages during the Age of Enlightenment. It was revealed that the teacher of foreign languages was a model of morality; showed love for the profession and students; the perfect master of the discipline that h\she taught; aspired towards self-education and self-improvement. The pedagogical worker was oriented to teach not only to read and translate texts in foreign language, but, what is more, h\she aspired to make the mentor an active participant in foreign-language communication.

Key words: competence; linguistic and methodical competence; linguistic and methodical training; training former specialists; foreign language teacher, the Age of Enlightenment